

- возраста / С. А. Цветков, Ж. А. Жилина // Актуальные проблемы экономической теории и практики. Материалы межвузовской конференции. – Владимир: ВГПУ, 2002. – С.36 –38.
11. Щедрина Е. В. Исследования экономических представлений у детей / Е. В. Щедрина // Вопросы психологии. – 1991. – №2. – С. 157 – 164.
12. Furnham A. Children's understanding of the economic world / A.Furnham // Australian J. of Education. – 1986. 30. N 3. – P. 219 – 240.

In this article substance of the process of economic socialization, social and psychological substance of money as a manner of person getting into the world of economy are considered.

Key words: economic socialization, money, person, world of economy, social and psychological substance.

Отримано: 01.12.2009

УДК 159.923.2: 001.895: 371.123: 005.336.5

О.М. Ігнатович

Фахова інноваційна культура педагогічних працівників: психологічні механізми

У статті висвітлено поняття фахової інноваційної культури педагогічних працівників. Визначено структурні компоненти і психологічні механізми розвитку фахової інноваційної культури. Проаналізовано особливості інноваційного мислення особистості.

Ключові слова: фахова інноваційна культура особистості, психологічні механізми розвитку фахової інноваційної культури, інноваційна особистість.

В статье рассматривается понятие профессиональной инновационной культуры педагогических работников. Определены структурные компоненты и психологические механизмы развития специальной профессиональной культуры. Проанализированы особенности инновационного мышления личности.

Ключевые слова: профессиональная инновационная культура личности, психологические механизмы развития профессиональной инновационной культуры, инновационная личность.

Проблема інновацій, яка охоплює широке коло галузей, безпосередньо зв'язана зі статусом сучасної науки та освіти. Запровадження нового обов'язково пов'язане з ідеєю особистості-творця. Орієнтація науки і освіти на інновацію змінює статус особистості, ставить у центр вимогу проголошення та визнання її інноваційності, а також взаємозв'язок освітніх перетворень з новими цінностями, які народжують нову особистість – інноваційну особистість педагогічного працівника [1; 3].

Розвиток інноваційної культури як складової професійної, педагогічної та психологічної культури, що характеризується цінностями, смислами, установками, знаннями, уміннями, навичками, способами творчої та інноваційної діяльності, зумовлює становлення інноваційної особистості. Як цілісна характеристика особистості фахова інноваційна культура включає здатність усвідомлювати цінності інноваційної культури як суб'єктивний досвід, фахову готовність сприймати і застосовувати інновації, психологічну готовність до інноваційної діяльності. Саме тому основна мета даної статті полягає у висвітленні поняття фахової інноваційної культури педагогічних працівників, визначенні її структурних компонентів і психологічних механізмів.

Фахова інноваційна культура є інтегративною системою, що включає сукупність знань, умінь, навичок, способів інноваційної педагогічної діяльності, усвідомлювані цінності інноваційної особистості, психологічні властивості інноваційного типу особистості педагогічних працівників та їх інноваційну поведінку. Особливості розвитку фахової інноваційної культури характеризуються такими її компонентами, як: фахова компетентність, інноваційна компетентність, інноваційне спрямування особистості, готовність до інноваційної діяльності, інноваційна активність, інноваційна сприйнятливість.

Фахова компетентність характеризується сукупністю елементарних фахових знань, а також умінь ефективно застосовувати їх. *Інноваційна компетентність* – сукупність спеціальних теоретичних знань з педагогічної інноватики та інноваційної педагогічної діяльності і практичних навиків. *Інноваційне спрямування особистості* – цінності, що складають внутрішню основу готовності до інноваційної педагогічної діяльності, система індивідуально-значущих і індивідуально-цінних прагнень, ідеалів, переконань, поглядів, позицій,

відношень. *Готовність до інноваційної діяльності* – особистісні властивості, що забезпечують виконання інноваційної педагогічної діяльності та характеризуються умотивованістю педагогічних працівників у створенні, засвоєнні і розповсюдженні освітніх інновацій. *Інноваційна активність* – цілеспрямована діяльність педагогічних працівників щодо створення та реалізації інновацій. *Інноваційна сприйнятливість* – сензитивність сприйняття педагогічних інновацій.

Особливості прояву фахової інноваційної культури педагогічних працівників визначаються психологічними механізмами (предметно-діяльнісним, спонукально-мотиваційним, аксіологічно-рефлексивним і когнітивно-творчим), що забезпечують реальну організацію психічної діяльності педагогів, яка трансформується у їх активність як суб'єктів інноваційної педагогічної діяльності.

Предметно-діяльнісний механізм охоплює аспекти інтеріоризації та екстеріоризації. Предметні дії в результаті інтеріоризації (переносу зовнішніх дій у внутрішній план) стають змістом розумової діяльності. Інтеріоризоване зовнішнє опрацьовується в мисленні, набуває логічного оформлення, втілюється в систему знань й попереднього досвіду відбувається винесення внутрішніх розумових дій, їх розгортання в діяльності.

Спонукально-мотиваційний механізм охоплює аспекти потенційної активації та аспекти актуалізації і реалізації домінуючої спрямованості інноваційної педагогічної діяльності, де мотив у вигляді психічного образу бажаного реально спонукає його взаємодію з суб'єктивним, особистісним смислом виконання цієї діяльності і тим самим розкриває перед самими педагогічними працівниками об'єктивну необхідність цієї діяльності в даній ситуації і в даних умовах.

Аксіологічно-рефлексивний механізм ініціюється ціннісними орієнтаціями інноваційної особистості, які у вигляді індивідуальних форм репрезентації акумулюють попередній досвід педагогічних працівників у своєрідний алгоритм: ототожнення себе з інноваційною особистістю чи інноваційною групою педагогічних працівників, відношення до них, інноваційної педагогічної діяльності, самих себе, що надає можливість особистості визначити власний шлях досягнення майбутніх цінностей, вирішити внутрішні смислові конфлікти у вигляді критичної переоцінки цінностей у самосвідомості через усвідомлення різних аспектів професійних ситуацій та ідеального їх перетворення у майбутньому, реалізуючи питання про смисл життєдіяльності.

Когнітивно-творчий механізм дає можливість доцільно реагувати на об'єкти і явища оточуючого світу за допомогою їхньої понятійної класифікації, використання якої забезпечує процес переробки інформації та трансформації і перетворення минулого досвіду в актуальний і новий, і є внутрішнім орієнтиром активності особистості педагогічних працівників в ініціюванні і спрямуванні власної діяльності, що передбачає наявність попереднього уявлення про майбутній результат інноваційної педагогічної діяльності.

Вищезначені психологічні механізми фахової інноваційної культури забезпечують інноваційний розвиток, перехід від потенціалії до актуалізації педагогічних інновацій, від стереотипності до інноваційності особистості та діяльності педагогічних працівників, від засвоєння до впровадження інновацій у професійній діяльності.

Розвиток фахової інноваційної культури породжує певний тип особистості – інноваційну особистість. Природа інноваційної особистості діалектична, вона неодмінно припускає наявність такої основи, що формує типовість поведінки, і, в той же час, своєрідність, відмінність від інших. Завдяки інноваційному потенціалу педагогічних працівників стає можливим розвиток освітніх інноваційних процесів та загальний суспільний розвиток. Тому пріоритетне завдання полягає в культивуванні інноваційної особистості педагогічного працівника, яка: характеризується розвинутою творчою уявою; має стійку систему знань, що розкривають сутність, структуру і види інноваційної діяльності; вміє цілеспрямовано генерувати нові нестандартні ідеї з використанням інтелектуальних можливостей і механізмів самоактуалізації; володіє психолого-педагогічними знаннями про освоєння і впровадження інноваційних процесів у систему освіти, спеціальними методами, прийомами і засобами, використання яких дає змогу активно включатися в інноваційну педагогічну діяльність; зорієнтована на створення власних розробок, методик, на інноваційну діяльність; готовність до подолання інерції мислення тощо.

На основі цього можна виокремити інтуїтивно-емоційних, репродуктивно-пошукових, креативно-творчих педагогів-інноваторів як різновидів інноваційної особистості педагогічних працівників. Інтуїтивно-емоційні педагоги-інноватори ставляться до інновації як до альтернативи традиційної практики. Основою такого ставлення є інтуїтивне і емоційне сприйняття нового тому, що воно нове, а не детальні теоретичні знання особливостей

інноваційної ідеї чи аналіз педагогічної практики, яка на цій ідеї базується.

Репродуктивно-пошукові педагоги-інноватори добре володіють знаннями теоретичних засад, змісту, конкретних інноваційних технологій, методик, застосовують їх у власній професійній діяльності. Використання педагогічних інновацій репродуктивними педагогами-інноваторами має ситуативний характер. Застосовують у педагогічній діяльності відомі інноваційні технології, охоче беруть участь в експериментальній діяльності, не приховують своїх досягнень і помилок, відкриті для обговорення, осмислення педагогічних інновацій.

Креативно-творчі педагоги-інноватори творчо ставляться до педагогічних інновацій та інноваційної діяльності, володіють інноваційними педагогічними технологіями, методами і створюють свої. Реалізація креативно-творчого потенціалу є основою їхньої інноваційно-педагогічної діяльності. У цих педагогічних працівників високий рівень творчої уяви, критичності і гнучкості мислення, саморозуміння, адекватна самооцінка.

Інтуїтивно-творчі, репродуктивно-пошукові та креативно-творчі педагоги-інноватори є носіями педагогічних інновацій і виступають як творчі особистості, що здатні до:

- рефлексії, що характеризує здібності педагога досамопізнання, самовизначення й осмислення ним свого духовного світу, власних дій і станів, ролі та місця у професійній діяльності;
- саморозвитку як творчого ставлення індивіда до самого себе, створення ним самого себе у процесі активного впливу на зовнішній і внутрішній світ з метою її перетворення;
- самоактуалізації як фактора безперервного прагнення особистості до якомога повнішого виявлення та розвитку своїх особистісних можливостей;
- професійного самовдосконалення, яке здійснюється у двох взаємопов'язаних (і разом з цим відносно самостійних процесах) формах: самовиховання – цілеспрямована діяльність особистості щодо систематичного формування та розвитку в собі позитивних і усунення негативних якостей особистості, у відповідності до усвідомлених потреб відповідно соціальним вимогам у особистісній стратегії;
- розвитку, оновлення й удосконалення наявних у спеціаліста знань, умінь і навичок з метою досягнення бажаного рівня професійної компетентності.

При цьому інноваційна особистість педагогічних працівників характеризується такими основними рисами, як: відвертість

експериментам, інноваціям і змінам; готовність до плюралізму думок і навіть до схвалення цього плюралізму; здатність визнавати існування різних точок зору без побоювання зміни власного бачення світу; орієнтація на сьогодення і майбутнє, а не на минуле; впевненість і здатність долати створювані перешкоди; планування майбутніх дій для досягнення передбачуваних цілей.

Оскільки інноваційна особистість є суб'єктом інноваційної педагогічної діяльності, то вона прагне до змін навколишньої дійсності, з цією метою знаходиться в пошуку нових форм дії. Вона готова прийняти відповідальність за наслідки своєї діяльності, викликані реалізацією нових способів вирішення існуючих проблемних педагогічних ситуацій.

Індивідуальні особливості інноваційної особистості педагогічних працівників відіграють важливу роль у розвитку компонентної структури фахової інноваційної культури.

Сучасне суспільство пережило глобальну переоцінку цінностей, у результаті якої наука і освіта здобули новий статус, який у першу чергу висуває вимогу практичного втілення. Адже сьогодні найімовірніше інноваційний розвиток особистості педагогічних працівників можна і потрібно вважати психологічною умовою функціонування інноваційної системи освіти та інноваційного педагогічного процесу. Психологічним ефектом інноваційного розвитку особистості педагогічних працівників буде впливання інновації в систему цінностей як окремої особистості, так і суспільства в цілому.

Інноваційний розвиток особистості педагогічних працівників, перш за все, передбачає формування в них фахової та інноваційної компетентності, становлення системи необхідних для інноваційного спрямування особистості цінностей і особистісних властивостей, що зумовлюють особистісну готовність до інноваційної педагогічної діяльності, а також розвиток інноваційної активності та сприйнятливості особистості фахівців освітньої галузі.

Якщо раніше інноваційна діяльність залежала від спонтанних винаходів, то сучасна освіта цілеспрямовано направлена на інноваційність, яка сама по собі стає інституціоналізованим явищем. Інноваційна освіта вимагає від освітян креативності, особливої налаштованості наукового пізнання на новизну. Тобто нарощування нового знання, розвиток інноваційної культури педагогічних працівників стають значимими вимогами інноваційної системи освіти. Відповідно ідеєздатність – здатність особистості до породження і генерування нових педагогічних ідей,

творчість педагогічних працівників здобувають нового значення, оскільки інноваційний розвиток особистості педагогічних працівників, інноваційний характер педагогічної діяльності є виразом складної і суперечливої природи мислительної діяльності особистості. Мотивацією інноваційного розвитку особистості педагогічних працівників найчастіше виступає нова педагогічна ідея і вольове зусилля, відчуття виклику і внутрішня зібраність, що супроводжує це відчуття, прагнення виявити свої здібності, показати себе, довести власну унікальність та своєрідність.

Саме таке вольове зусилля змушує у питанні про інноваційний розвиток акцентувати увагу на особистості, яка є творцем інновації і водночас перебуває під впливом системи освіти, що проголошує інновацію як цінність. Завдяки інноваційному розвитку особистості педагогічні працівники прагнуть нарощувати силу свого інноваційного інтелекту, інноваційного мислення та розвивати індивідуальний потенціал ідеєздатності. Цей процес саморозвитку зумовлює і розвиток інноваційної системи освіти. Крок уперед, зроблений окремим педагогічним працівником, може бути повторений іншими, інноваційна педагогічна ідея, ним запущена, може бути перейнята шляхом адаптації, тобто інновація перетворюється в суспільний ефект при належній дифузії інноваційної педагогічної технології, в міру поширення ідеї. Відповідно, ідеал особистості педагогічних працівників як творців нового, як інноваторів, що впроваджують та розповсюджують нове, виникає з прагнення визначити власне “Я”, пережити таким чином свою неповторність. При цьому інноваційний розвиток особистості орієнтований не просто на добре освічених чи знаючих педагогічних працівників, а на креативних особистостей, творців, на загальну здатність особистості до інноваційного мислення [2].

Оскільки педагогічні інновації вимагають високого професіоналізму, то найважливішими характеристиками педагогів-інноваторів стає своєрідність, індивідуальність, прагнення до самоактуалізації і самореалізації, розвиток інноваційної спрямованості особистості, які необхідні для ефективної педагогічної діяльності. Інновації як інструментальна цінність, інструментарій зміни об'єктивної реальності і самої особистості педагогічних працівників визначають їх майбутній розвиток. Інновації генеруються тими педагогічними працівниками, що володіють інноваційним мисленням та виступають як активні педагогічно-інноватори. Об'єктивування інноваційного мислення полягає у феномені створення інноваційної освіти. Інноваційна освіта, у свою чергу, сприяє розвитку розуміння у педагогічних працівників сенсів

інноваційного розвитку особистості та їх відтворення, формуючи тим самим інноваційне мислення, яке спонукає особистість педагогічних працівників до створення, генерування і реалізації інновацій.

Об'єктивування педагогічної інновації здійснюється через механізм, зумовлений інноваційним розвитком особистості, таким, як інсайт, стрибок, і багатьма феноменами, які часто використовуються в інноваційному процесі.

Функціонування механізму інноваційного мислення включає як мінімум два діалектично взаємозв'язаних етапи діяльності, таких, що відбуваються в самому інноваційному мисленні особистості педагогічних працівників. Перший характеризується рухом думки в створенні і пізнанні сенсу нового знання (безпосередньо для самого суб'єкта пізнання) у вигляді внутрішньої рефлексії. Другий етап полягає в процесі об'єктивування і реалізації нового знання в практичну діяльність. Когнітивний етап з дослідницької точки зору включає як всю глибину знання про об'єкт суб'єктом, так і рефлексію процесу його перетворення. Отже, когнітивний етап інноваційного мислення – це процес виникнення інновації в суб'єктивній реальності, що протікає в мисленні через пізнання сенсу нового знання і генерування нової педагогічної ідеї.

Виникнення інновації в суб'єктивній реальності – це процес пізнання, в якому суб'єкт здійснює пошук новизни вирішення поставлених цілей у вирішенні проблем і суперечностей. Такий процес пізнання ми розглядаємо не стільки жорстко спираючись на традицію діалектикоматеріалістичного пізнання, скільки через міждисциплінарний, інтегрований підхід інших наук, у першу чергу, різних філософських конструкцій, теорій пізнання психології, педагогіки.

Другий етап механізму інноваційного мислення – інструментальний, пов'язаний більше з педагогічною інноватикою та педагогічними технологіями, що спрямовані на впровадження генерованих інновацій у практику педагогічної діяльності, їх розповсюдження для широкого кола, перехідними з нововведення у звичайний стан. Отже, інструментальний етап – це етап створення прототипу інновації у вигляді певної педагогічної технології, що дозволяє ефективно реалізовувати результат інноваційного мислення.

Отже, з двох конструкцій ми можемо представити механізм функціонування інноваційного мислення як процес (рух думки від створення інновації до результату інноваційного мислення), що народжує в лоні суб'єктивного новизну для об'єктивного реального

світу. Важливість виявлення даного механізму полягає в тому, що він зумовлює інноваційний розвиток особистості педагогічних працівників.

Даний механізм ґрунтується на елементарній складовій мислення. У це поняття вкладається не тільки розумова діяльність суб'єкта, що відображає реальність, але і процес створення ментальних моделей, ще не виявлених в об'єктивній реальності. Ментальною моделлю є певний розумовий аналог, пов'язаний з послідовним, цілісним освоєнням ситуації, сприйняттям світу, обробкою і зберіганням інформації, самовизначенням особистості в середовищі. Ментальні моделі інтегрують існуючі картини світу, ідеї, парадигми, концепції, окремі ситуації, образи, поняття, сенси і так далі як емпіричного, так і теоретичного рівня буття. Гносеологічний аспект ментальної моделі полягає в наступному. Ментальна модель – це наше відображення навколишнього світу. Вона відбивається в знаннях суб'єкта про об'єкт у вигляді інформаційно-енергетичного обміну. Процес пізнання полягає не тільки у віддзеркаленні, але і у відображенні в нашому мисленні саме тих необхідних зв'язків досліджуваного явища, суть і зміст яких залишаються певний час непізнаними. Чим інтенсивніше глибинне проникнення в процес досліджуваного явища, тим багатша і оригінальніша суб'єктивна реальність, що відображає ментальність. Глибина пізнання має свій об'єм інформації, що належить до суб'єктивної реальності, яка наповнює змістом ментальну модель. Інформація певного обміну, набуваючи критичного об'єму, отримує структуризацію в змісті, і здійснюється розуміння ментальної моделі. Отже, утворення ментальної моделі є перетворенням певної енергії в ході обміну (боротьби або взаємодії) у інформацію.

Саме інноваційне мислення, у свою чергу, створює ментальні моделі, що раніше не мали місця в об'єктивній реальності. Воно породжує абсолютно нову суб'єктивну реальність, що генерує інновації з можливістю їх продукування і об'єктивування в практиці педагогічної діяльності.

Наповнення мислення ментальними моделями відбувається двома основними шляхами – внутрішнім і зовнішнім. Ці два шляхи накопичення мисленням ментальних моделей демонструються психологією. С.Л.Рубінштейн писав: “З розвитком мислення об'єктивна закономірність світу стає закономірністю”, яка визначає розвиток людини як “діяча в навколишньому середовищі”, тобто “зовнішні і внутрішні умови знаходяться в діалектичній взаємодії” [4].

Отже, наповнення мислення ментальними моделями відбувається через накопичення особистістю знання, розширення досвіду, реалізацію інтелектуальних функцій, перцептивних дій. Тобто розвиток інноваційного мислення педагогічних працівників можливий за умови створення інноваційної системи освіти.

Інноваційне освітнє середовище повинне складатися з таких напрямів: створення інтерактивного освітнього середовища; розвиток інноваційного мислення; розвиток фахової інноваційної культури педагогічних працівників. Основним організатором інноваційної системи є педагог-новатор, основна роль якого не просто представити якусь суму знань, а управляти пізнавальною діяльністю, створювати умови для розвитку інноваційного освітнього середовища. У зв'язку з цим слід відзначити, що чим вищий рівень розвитку фахової інноваційної культури педагогічних працівників, тим більш інтенсивно вони залучені в інноваційний процес, оскільки особистість та інновації, на нашу думку, – це два чинники, взаємопов'язані і взаємовпливаючі один на одного. При цьому фахову інноваційну культуру можна розглядати як засіб, як спосіб і як результат освоєння новацій педагогічними працівниками, що свідомо включаються в інноваційну педагогічну діяльність і фундаментально підготовлені до здійснення цього процесу. Це об'єктивно посилює вимоги до інноваційної педагогічної діяльності, де і виявляється фахова інноваційна культура особистості педагогічних працівників як суб'єктивне джерело зародження, генерування, використання і розповсюдження педагогічних інновацій, як особливість стану самосвідомості педагогічних працівників, їх відкритість до сприйняття нового, незалежність від стереотипів та шаблонів. Фахову інноваційну культуру при цьому можна вважати тією рушійною силою, що сприяє переходу внутрішнього потенціалу особистості педагогічних працівників у зовнішню активність, гнучкість, що засвідчують ефективність інноваційної педагогічної діяльності.

Список використаних джерел

1. Денисенко В.А. Инновационное направление развития современной науки об образовании // Инновации в образовании. – 2006. – №3. – С. 5.
2. Декия В. П. Инновационное мышление. – Балашиха, 1999.
3. Психология инноваций: основания, подходы и проблемы // Ананьевские чтения – 97. – СПб., 1997, С.45–46.

4. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. – СПб: Питер, 2000. – 712, [4] с.

The article deals with pedagogical innovation professional culture of a personality; structural components and psychological mechanisms of its development are determined; the peculiarities of innovation thinking have been analyzed.

Key words: professional innovative culture of personality, psychological mechanisms of development of professional innovative culture, innovative personality.

Отримано: 08.12.2009

УДК 159.923

Р.В. Каламаж

Я-концепція професіонала як інтегральна складова особистості у поняттєвому апараті сучасної психології

У статті здійснюється виклад аналізу ступеня розробленості теоретико-методологічних засад професійної Я-концепції як основи її подальшого системно-структурного та змістового аналізу, а також наводяться результати емпіричної верифікації теоретичних положень щодо Я-концепції як інтегральної складової особистості.

Ключові слова: Я-концепція, суб'єктивність, емпіричні референти Я-концепції, диспозиційна та ситуаційна рефлексивність.

В статье предлагается анализ степени разработки теоретико-методологических основ профессиональной Я-концепции как основы её дальнейшего системно-структурного и смыслового анализа, а также приводятся результаты эмпирической верификации теоретических основ относительно Я-концепции как интегральной составляющей личности.

Ключевые слова: Я-концепция, субъективность, эмпирические референты Я-концепции, диспозициальная и ситуативная рефлексивность.

Проблема вдосконалення професійної підготовки юристів є гостро актуальною в умовах сучасних суспільних реалій. У нашій